

VENEMAA GAAS – KAS LAHENDUS EUROOPA ENERGIVAJADUSELE?

Kaupo Pollisinski

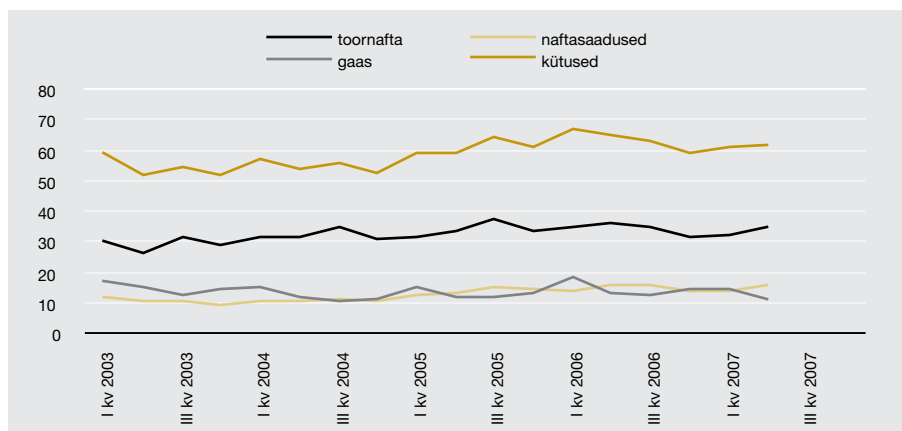
SISSEJUHATUS

Euroopa energiavarustus ja energiapoliitika on viimastel aastatel pälvinud suhteliselt palju tipp-poliitikute ja asjatundjate tähelepanu. Täna on jõutud senisest suurema selguseni selles, et riskide maandamiseks tuleb mitmekesistada nii kütuseliikide valikut kui ka energiatarnete geograafiat.

Elavamaks keskusteluks andsid 2005. aasta lõpukuudel ajendi Venemaa ja Saksamaa, kes kuulutasid välja hiiglasliku gaasitoru rajamise projekti. Huvi energiavarustuse probleemide vastu aitas tõsta ka Ukraina-Vene gaasitüli aastavahetusel 2005/2006 ning suhteliselt külmal talvel 1999. aastal alustati Venemaal sihipäraselt tegevust maagaasi ekspordi suurendamiseks nii Lääne- kui ka Musta mere suunas. Seni avalikustatud plaanidest ilmneb, et Venemaa kavatseb lähiaastatel suurendada gaasiekspordi Euroopasse kokku ligikaudu 38,5 miljardi kuupmeetri võrra aastas. Lisaks tahab idanaaber alustada vedelgaasi eksportimist Vaikse ookeani piirkonda. Aastateks 2013–2015 plaanitakse Euroopasse minevat ekspordi suurendada veel 43 miljardi kuupmeetri võrra. Selgelt torkab silma ka taotlus hoida kontrolli all Kesk-Aasiast Euroopasse suunduva maagaasi transpordikanaleid.

GAAS ON RAHA

Venemaale toob gaas korralikku tulu. Venemaa Keskpanga andmetel moodustab maagaas riigi ekspordist üle 10%, parematel päevadel ligi 15% (vt joonis 1). Tulu ulatub kümnekonna miljardi USA dollarini kvartalis, kusjuures raha tuleb peamiselt eurooplaste taskust. Venemaa Toli amet teatab oma koduleheküljel, et 2007. aasta esimese üheksa kuuga eksporditi maagaasi

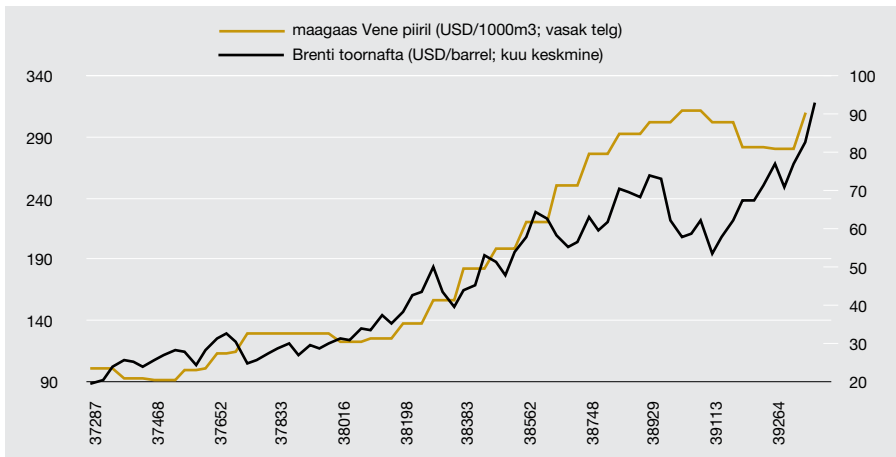
Joonis 1. Kütuste osatähtsus Venemaa ekspordis maksebilansi järgi (%)

Allikas: Venemaa Keskpank

116,9 miljardit kuupmeetrit. Sellest 103,8 miljardit kuupmeetrit (89%) eksporditi „kaugvälismaale”. Venemaa Statistikaameti andmetel teenis riik 2007. aasta esimese üheksa kuuga maagaasi ekspordist 29,114 miljardit dollarit ehk 12% selle perioodi eksporditulust.

Erinevate süsivesinikkütuste (peamiselt naftatoodete ja maagaasi) eksport kokku moodustab ligikaudu 60% Venemaa ekspordist. Selle nimel tasub pingutada ja selle abil on võimalik ka üht-teist saavutada!

Toormevarude valdajale on kütuseeksport seda kasulikum, mida soodsam on rahvusvaheline majandusolukord. Kütusehindades on 2003. aastast valitsenud tugev tõusutrend (vt joonis 2). Sellele on kaasa aidanud üldine majanduse elavnemine põhitarbijate juures Ameerikas ja Euroopas ning struktuursetest teguritest eelkõige Aasia kasvanud tarbimine, mis on ilmselt suhteliselt püsiva iseloomuga, ning osaliselt ilmselt ka turuosaliste tegevus.

Joonis 2. Maagaasi ja Brenti toornaftasegu hinnaareng aastatel 2001–2007

Allikas: Reuters

GAASIEKSPORT SÕLTUB TORUJUHTMETEST

Praegu jõuab Venemaa gaas Euroopasse peamiselt kahte teed pidi: Valgevenet läbiva Jamal-Euroopa gaasijuhtme kaudu ja Ukrainat läbiva Urengoi-Užgorodi juhet mööda.

Valgevenet läbiv **Jamal-Euroopa** gaasijuhe läbilaskevõimega 33 miljardit kuupmeetrit aastas valmis 1999. aastaks. Selsamal 1999. aastal, Vladimir Putini saamisel Venemaa valitsusjuhiks, Vene poole huvi selle marsruudi vastu kadus. Viimasel ajal on Vene ajakirjandus küll vahendanud mõningaid Venemaa riigitegelaste avaldusi, mis nagu annaksid alust oletada huvi taastär-

kamist seoses plaanitava Valgevene gaasijaotussüsteemi Beltransgaz 50% aktsiate üleandmisega Venemaale vanade võlgade katteks, ent samas on energiaminister Hristenko seda plaani eitanud.¹

2005. aasta 17. novembril avati ametlik-pidulikult Musta mere gaasijuhe **Blue Stream** (e.k Helesinine hoovus), mis hakkas tegelikult tööle juba 2002. aasta detsembris. Juhe on 1213 kilomeetrit pikk, sellest 400 kilomeetrit asub Musta mere põhjas. Blue Streami operaator on Hollandis registreeritud Blue Stream BV, millest 50% kuulub Gazpromile ja 50% Itaalia gaasifirmale Eni. Toru ehitas Eni tütarfirma Saipem².

Blue Streami ehitamise poliitiline otsus tehti 1997. aastal, kui Venemaa ja Türgi kirjutasid alla gaasileppe aastateks 2000–2025. Leppe järgi pidi Venemaa Türgile selle aja jooksul tarnima 364,5 miljardit kuupmeetrit maagaasi³. Gazpromi kodulehel teatatakse, et *selle toru kaudu saab transiidmaid vältides gaasi otse Türgisse pumbata ja nii tarnekindlust tõsta*⁴.

Blue Streami gaasijuhtme koguvõimsus on 16 miljardit kuupmeetrit aastas. 2005. aastal saavutati mahuks 5 miljardit kuupmeetrit. Seda on 1 miljard kuupmeetrit vähem kui Gazpromi kodulehel olevas tarneplaanis kirjas. Aastaks 2010 näeb Blue Streami arendusplaan ette täisvõimsuse saavutamise.

Ootamatu uudis tuli 2005. aasta 8. septembril, kui Vene gaasikontsern Gazprom ning Saksa firmad BASF AG ja E.ON AG kirjutasid Berliinis president Putini ja liidukantsler Schröderi juuresolekul alla Põhja-Euroopa gaasijuhtme (PEG) ehitamise lepingule. Täna kannab see juhe nime **Nord Stream** (e.k Põhjahoovus).⁵ Merealune gaasijuhe pidi algama Venemaal Viiburi lähisel ja lõppema Greifswaldi all Põhja-Saksamaal. Venemaa poolelt toidaks juhett 917 kilomeetrit maismaatoru ning ligi 1200 kilomeetrine merealune torujuhe Läänemeres suubuks Saksamaa gaasijaotusvõrku. Lisaks jäeti edaspidiseks võimalus viia toru üle mandri-Euroopa looduruga Suurbritanniassa⁶. Nord Streami koduleheküljel on loetletud ka projekti eesmärgid: mitmekesistada Venemaa maagaasi Euroopasse toimetamise teid ning vältida transiidmaid ja poliitilisi riske.

---

¹ Vt <http://www.gasandoil.com/goc/news/ntr74751.htm>.

² Saipem valiti ka Nord Streami ehitajaks.

³ 2005. aasta 2. detsembril teatas Gazprom, et tema kaudse suuosalusega Türgi firma Bosphorus Gaz Corporation AS võitis pakumise Türgile 750 mln m³ maagaasi müümiseks aastatel 2006–2021.

⁴ <http://www.gazprom.ru/articles/article8606.shtml>.

⁵ Vt ka <http://www.nord-stream.com/home.html?L=2>.

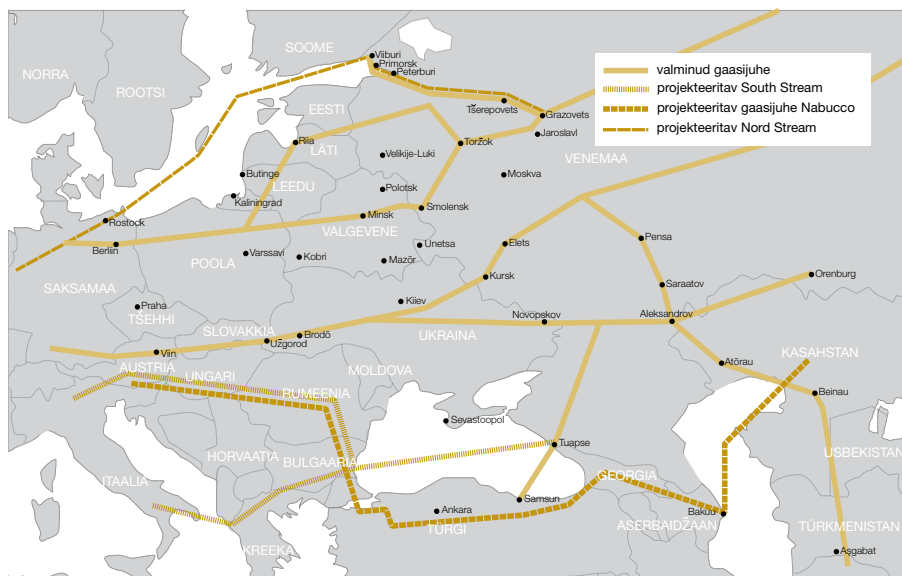
⁶ 2007. aasta 6. novembril allkirjastati Moskvas leping, mille järgi Hollandi ettevõtte Gasunie saab Saksa firmade arvel 9% Nord Streami aktsiate omanikuks ning Gazprom omandab vastutasuks 9% Hollandi ja Suurbritannia vahelise Balgzand-Bactoni gaasijuhtme aktsiatest. Lisaks on Gazpromil pääs Suurbritannia turule Belgia-Suurbritannia vahelise gaasitoru Interconnectori kaudu, milles Gazpromil on 10% osalus.

Üle maailma välja hõigatud lubadused on Nord Streamil suurejoonelised: 2010. aastaks ehitatakse merepõhja esimene toru läbilaskevõimega 27,5 miljardit kuupmeetrit gaasi aastas ja 2013. aastaks teine samasugune. Sealtpeale kavandatakse tarnemaht on 55 miljardit kuupmeetrit maagaasi aastas.

Oma 2005. aasta novembriviisi ajal Türgi tegi Putin juttu peaaegu kõigist Blue Streami⁷ laienemisvõimalustest – Kreeka kaudu Itaaliale ja kogu Lõuna-Euroopasse, Lõuna-Balkanisse ja ka Iisraeli. Samuti mainiti, et praegusele juhtmele, mille koguvõimsus on 16 miljardit kuupmeetrit aastas, võib kõrvale ehitada veel teise samasuguse.

Türgi kui strateegiliselt olulise maagaasitransiidikeskuse tähendus võib lähiajal pigem suurendada, kui arvestada sooviga transportida Euroopa turgudele gaas Kesk-Aasiast. Aserbaidžaanist ja Lähis-ida regionist.

2007. aasta 24. juunil teatas president Putin Musta mere majanduskoostöö organisatsiooni tippkohtumisel uue gaasitrassi loomisest. Selleks plaanitakse tõmmata senisest Blue Streami Venemaa-poolsest kaldapumplast Beregovaja toru otse läbi Musta mere Bulgaaria rannikule (vt joonis 3). Sealt hargneb juhe põhjas Rumeenia ja Ungari poole ning läänes Kreeka ja Itaalia

Joonis 3. Kavandatav South Streami projekt

Allikas: Kommersant

⁷ Nüüdseks on lisandunud ka South Streami gaasijuhe, mis kulgeb Venemaalt läbi Musta mere otse Lõuna-Euroopasse.

suunas. Projekti nimeks pandi **South Stream** (e.k Lõunahoovus). 2007. aasta 22. novembril kirjutasid Vene Gazprom ja Itaalia ENI Kremlis alla dokumentidele, mis tähistavad South Streami ehitamise praktilist algust. Kõigepealt koostatakse majandus-tehniline põhjendus 900 kilomeetri pikkuse merealuse torujuhtme ehitamiseks koguvõimsusega 30 miljardit kuupmeetrit aastas. Juhtme esialgne maksumus on 10–14 miljardit USA dollarit. Ehitus peaks algama 2008. või 2009. aastal⁸ ning lõppema 2013. aastal. Teises etapis luuakse ettevõtte, mis hakkab tegelema gaasitranspordiga ja milles 51% osalus jääb Gazpromile (nagu ka Nord Streamis).

Gazpromi juhatuse aseesimehe Aleksandr Medvedevi sõnul luuakse Nord Stream ja South Stream sarnaste skeemide põhjal, et muuta Euroopa nii põhjast kui ka lõunast Gazpromi varustuspiirkonnaks.⁹ Venemaa valitsusvälised analüütikud vaatavad kaugemale – Nord Streami ja South Streami kohtumispaik on nimelt Saksamaa ja see võib luua Euroopa turul täiesti uue olukorra.¹⁰ Lisaks plaanib Gazprom detsembris sõlmida kokkuleppe Austria firmaga OMV, et omandada 50% osalus Kesk-Euroopa suurimas gaasikeskuses Baumgartenis.¹¹

President Putini 2006. aasta 21.–22. märtsi visiidi ajal Hiinasse kirjutasid Gazpromi ja Hiina rahvusliku gaasi- ja naftafirma esindajad alla ühiskavatsuste protokollile **Hiina-suunalise Vene gaasijuhtme** ehitamise kohta.¹² Lääne-Siberi ja Sahhalini leiukohtadest peaks kunagi tulevikus Hiinasse jõudma 68 miljardit kuupmeetrit gaasi. Esialgu kavandatakse Altai gaasijuhtme kaudu transportida Lääne-Siberist 30 miljardit kuupmeetrit gaasi aastas. Seni on see projekt veel läbirääkimiste etapis.

Pingutusi tehakse ka Kaspia ja Kaspia idakalda gaasi nimel. Moskva peab intensiivset dialoogi eelkõige Kasahstani ja Türkmenistaniga nõukogudeaegse, Kesk-Aasia ja Venemaa keskpriirkonna vahelise gaasijuhtme rekonstrueerimiseks ning selle läbilaskevõime suurendamiseks 50 miljardit 70 miljardi kuupmeetri aastas (vt joonis 4). Lisaks soovib Venemaa ehitada Kaspia-äärse gaasijuhtme koguvõimsusega 10–30 miljardit kuupmeetrit aastas.¹³ Sellega saaks Gazprom Kesk-Aasia gaasiriikidega sealse Euroopa-suunalise gaasiekspordi ainuvahendajaks. Esialgsed lepingud, mis kehtivad 2010. aastani, on juba sõlmitud.

Edasine areng on juba raskemini prognoositav, sest ilmselt on ka Kesk-Aasia toormevarude omanikel oma eesmärgid. Ka neil riikidel on tahtmine iseseisvalt heale turule pääseda. Neid huvitavad edaspidised müügihinnad, investeringutingimused jms. Moskva „präänik” sealses piirkonnas on

⁸ Kommersant 23.11.2007, <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=828441&NodesID=4>.

⁹ Kommersant 22.11.2007, <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=828197&NodesID=4>.

¹⁰ Kommerant 23.11.2007, <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=828441&NodesID=4>.

¹¹ Upstream 13.11.2007, <http://www.upstreamonline.com/live/article144108.ece>.

¹² Täpsemalt plaanitakse ehitada kaks erinevat gaasijuhet.

¹³ Nezavissimaja Gazeta 22.11.2007, http://www.ng.ru/economics/2007-11-22/5_truba.html.

Joonis 4. Olemasolevad ja plaanitavad gaasitorud gaasitarneks Türgemistanist

Allikas: Nezavissimaja Gazeta

see, et nõukogudeaegne gaasijuhe Kesk-Aasia ja Venemaa keskpõirkonna vahel koos infrastruktuuriga on juba olemas. Juhe läbib Kesk-Aasia riike ja suunduks siis Venemaa lõunapoolse ida-lääne gaasimagistraalini. Gazprom saaks täiendavalt 30–50 miljardi kuupmeetri mahus gaasitransporti aastas oma kontrolli alla. Monopolostjana saaks ehk müüjale üht-teist dikteerida ja ühtlasi ka oma gaasitoodangu langust kompenseerida ja varjata. Pealegi saaks teenida vahendustasu.

Igatahes käib Kesk-Aasia gaasi pärast äge võitlus. Selle piirkonna riigijuhid käivad nii Euroopa kui ka Venemaa liidritega rääkimas, aga lõplikku lahendust ei ole enne, kui praktiline tegevus mõnel suunal peale hakkab.

2007. aasta aprilli lõpus teatasid Venemaa väljaanded, et 25. aprillil pidi Ashgabis kokku lepima Kaspia-äärse gaasijuhtme lepingu viimaste üksikasjade suhtes. Venemaa peaministri Viktor Zubkovi ja Gazpromi juhatuse esimehe Aleksei Milleri püüdlused kandsid ajakirjanduse andmetel vähe vilja. Selge tulemus oli see, et Türgemistan nõudis Venemaale müüdava gaasi hinna tõstmist praeguse, 2009. aasta lõpuni kehtiva lepingu kohaselt 100 USA dollarilt 130 dollarini tuhande kuupmeetri eest. Kuivõrd Venemaa (Gazprom) on huvitatud ka lihtsalt „oma käe hoidmisest“ Kesk-Aasia gaasitorul, nõustus ta Türgemistani nõudmisega. Seega tõstetakse gaasi hinda 2008. aasta esimesel poolel 130 dollarini ja teisel poolel 150 dollarini tuhande kuupmeetri eest ning 2009. aasta 1. jaanuarist arvutatakse seda turupõhiste hindade alusel. Türgemistaniga sarnast sammu plaanib ajakirjanduse andmetel ka Usbekistani valitsus.¹⁴

¹⁴ Kommersant 26.11.2007, 28.11.2007; Nezavissimaja Gazeta 27.11.2007, 30.11.2007; Interfax 27.11.2007.

GAZPROMIL ON ILMSELT OMAD AMBITSIOONID

Vene gaasimonopoli eesmärgid võtab ilmekalt kokku Gazpromi juhatuse esimehe Aleksei Milleri tsitaat Gazpromi koduleheküljel: *Gazprom on muutunud „rahvuslikust tšempionist“ üleilmse energiaäri liidriks*¹⁵. Kas see on tõesti nii või ei ole, otsustab iga hindaja ise. Selles suunas pürgimist võib kindlasti märgata.

Gazpromi ambitsioonikaid püüdlusi Euroopas kinnitas juhatuse aseesimees Aleksandr Medvedev 2007. aasta 11. novembril Roomas üleilmse energeetikakongressi kuluuaarides. Tema sõnul on Gazpromi eesmärk saada pikaajaliste tarnelepingute abil enda kätte 33% Euroopa Liidu gaasiturust praeguse 26% asemel.¹⁶

Medvedev rõhutas Roomas Nord Streami ja South Streami olulisust ja kindlat soovi jõuda Euroopa gaasiturule just nende torude abil. Ühtlasi hoiatas ta, et kui need projektid blokeeritakse, tabab Euroopat peatselt 85 miljardi kuupmeetri suurune gaasidefitsiit aastas ja ei ole teada, kes selle puudujäägi kompenseerib. Ajalehe Nezavissimaja Gazeta väitel osundas Medvedev Eesti, Soome, Rootsi ja Poola eriarvamusele Gazpromi valitud torujuhtme marsruudi suhtes. Samuti olevat ta viidanud Saksamaa seadustest tulenevale nõudmisele, et enne, kui Nord Streami jätkujuhtmed NEL ja OPAL Saksamaa gaasijaotusvõrguga ühendatakse, peab sellele juurdepääs olema kolmandal, sõltumatul osapoolel.¹⁷

Veidi laiema majanduspoliitilise mõõtmel Venemaa energiaekspordi „transiitvabaks“ korrastamisele andis toonane peaminister Mihhail Kasjanov Primorski naftasadama esimese ehitusjärgu avamisel 2001. aasta detsembris.¹⁸ Nimelt aitab Balti torujuhtmesüsteemi ja Primorski naftasadama käikulaskmine Venemaa süsivesinikkütuste ekspordi transiitriikidest mööda suunata ning majanduslike meetmete abil mõnes riigis Venemaa poliitilisi eesmärke selgitada. Põhja-Euroopa gaasijuhtme puhul on motiiv sama.

Nord Stream annab Venemaale võimaluse mööduda talle tülikaks muutunud (transiidi)naabritest Ukrainast ja Valgevenest või sellega vähemalt ähvardada. Nendega on Venemaal olnud viimasel aastal pidevalt probleeme: kord jäävad võlgu, kord kaob osa gaasi teadmata suunas...

Meretoru vastased ütlevad, et targem oleks laiendada juba käigusolevat Jamal-Euroopa juhet, sellel on ka infrastruktuur olemas. Moskva jaoks on siin takistuseks poliitilised riskid ja ülalmainitud transiitriigid, kellega tuleks sel juhul pidevalt tegemist teha. 2007. aasta oktoobri viisi ajal Valgevenesse võttis peaminister Zubkov selle teema siiski üles.

¹⁵ <http://www.gazprom.ru>; <http://www.gazprom.com>.

¹⁶ Nezavissimaja Gazeta 12.11.2007, http://www.ng.ru/economics/2007-11-12/1_gazprom.html

¹⁷ Nezavissimaja Gazeta 14.11.2007, http://www.ng.ru/economics/2007-11-14/1_gazprom.html.

¹⁸ <http://www.transneft.ru/Projects/Default.asp?LANG=RU&ID=170>.

Gazpromi koduleheküljel on öeldud, et Nord Streami sihttarbijad on Saksamaa, Suurbritannia, Holland, Prantsusmaa ja Taani. Nemad on need, kes saaksid juhtimest otsest kasu. Soome lahe ning Läänemere põhja- ja idakalda riike rõõmustaks aga see, kui torujuhtme paigaldamisest ei tekiks parandamatut loodusreostust.

South Stream annab gaasijuhtme valmisenõuetega korral Venemaale võimaluse Lõuna-Euroopas mitmes suunas tegevust laiendada.

Kinnitus, et South Stream ei ole Nabucco konkurent, on poliitiliselt korrektne, ent ei pruugi arvestada kõiki tõsiasju. Seda tunnistas kaudselt ka Austria president Heinz Fischer 2007. aasta 22. mail enne Vladimir Putini külaskäiku Austriasse, kui ta oli Interfaxi teatel pakkunud Gazpromile Nabucco torujuhtme täiendavate gaasikoguste suunamiseks Euroopasse.¹⁹ Tähelepanuta jäi vaid see, et Nabucco täna teada oleval marsruudil pole Venemaa enda toodetud gaasiga mitte midagi ühist.

Seega on Gazpromil Nord Streami, South Streami, Jamal-Euroopa ning Urengoi-Užgorodi näol mängumaa ääred ja keskväli kaetud.

Kui mahutada Kaspiast ida pool asuvate gaasirikaste piirkondade gaas **Kaspia-äärse ja Kesk-Aasia ning Venemaa keskpäikonna vahelisse torujuhtmesse**, oleks ka see piirkond Venemaa gaasitranspordiskeemidega hõlmatud. Mustas meres jääks reservi veel Blue Stream. Täna suhteliselt „tõrksad“ Ukraina ja Valgevene saaksid taltsutatud, Euroopa valikud ahendatud. Ja tükike „liberaalse impeeriumi“ stsenaariumist²⁰ taas ellu viidud.

KAS LENNUKAD LUBADUSED ON TÄIDETAVAD?

Aastal 2005 eksportis Venemaa Euroopasse 156 miljardit kuupmeetrit maagaasi. See moodustab 28% Gazpromi 2005. aasta kogutoodangust (548 mld m³). Aastaks 2010 lubas Gazprom käiku anda Nord Streami esimese haru koguvõimsusega 27,5 miljardit kuupmeetrit aastas ja tõsta Blue Streami tootlikkust 2005. aasta 5 miljardilt kuupmeetrit projektteeritud 16 miljardi kuupmeetri aastas. Seega peaks Euroopa-suunaline gaasiekspordi maht viie aasta jooksul nende torude abil kasvama 38,5 miljardi kuupmeetri võrra (2005. aastaga võrreldes 24% võrra). Maagaasi tootmisel plaanib Gazprom 2010. aastaks jõuda 550–560 miljardi kuupmeetri ehk suurendada toodangut 2–12 miljardi kuupmeetri võrra aastas.

¹⁹ Interfax 22.05.2007.

²⁰ Liberaalse impeeriumi tees on Venemaal käibiv teooria selle kohta, et oma huvid vajalikes riikides ja piirkondades ei tule kaitsta mitte otsese poliitilise surve abil, vaid infrastruktuuride üle kontrolli saavutamise teel.

Pärast 2010. aastat peaks Vene gaasitoodangusse lisanduma veel 27,5 miljardit kuupmeetrit aastas Nord Streami juhtme kaudu (2013. a), 30 miljardit South Streamilt (2013. a) ning paari lähema aasta jooksul ka ligikaudu 30 miljardit kuupmeetrit aastas Kaspiast ja selle ümbrusest. Vajaliku lisatoodangu mahuks kujuneb seega ligi 90 miljardit kuupmeetrit aastas. Pärast 2013. aastat ulatuks ekspordilubaduste täitmiseks vajalik gaasitoodang 650–700 miljardi kuupmeetriini aastas, kui Hiina-lubadused ka juurde arvata.

Gazprom ise loodab toodangut 2020. aastaks suurendada 580–590 miljardi kuupmeetriini aastas.²¹ Seda oleks 32–42 miljardit rohkem kui 2005. aastal. See tähendab, et Gazpromi enda gaasitoodangu mahu kasv on kavandatud selliselt, et alles 2020. aastal kataks see napilt 2010. aastaks antud ekspordilubadused. Järelikult ei suudeta aastaks 2013 tehtud plaane täita. On need lubadused lihtsalt hooplemine?

Nagu eespool mainitud, on Venemaa jaoks silmapiiril veel ka Hiina-suunaline projekt, mille esialgseks aastamahuks on kavandatud 68 miljardit kuupmeetrit maagaasi aastas.

Vene meedia väitel on oma arvutusi on teinud ka Venemaa enda valitsusvälised analüütikud. Nende kokkuvõte Venemaa gaasitulevikust on üldjoontes järgmine. 2020. aastal on vaja Euroopasse eksportida 230–240 ja SRÜ riikidesse 60–70 miljardit kuupmeetrit gaasi. 2011. aastal peaksid algama eksporttarned Vaikse ookeani piirkonna riikidesse ja USAsse, mis peaksid 2020. aastaks ulatuma 110–120 miljardi kuupmeetriini. Kokku peaks Venemaa gaasiekспорт seniste plaanide kohaselt ulatuma 2020. aastaks 400–430 miljardi kuupmeetriini aastas. Koos sisetarbimisega peaks Vene gaasi vajadus olema selleks ajaks ligi 1 miljard kuupmeetrit aastas. Tootmine ei kasva üle 710–720 miljardi kuupmeetri aastas ning puudujääk on ligikaudu 300 miljardit kuupmeetrit aastas.

Tõsi, Venemaa majandusarengu ministeerium prognoosib Venemaa toodanguks samaks ajaks ehk aastaks 2020 815–900 miljardit kuupmeetrit maagaasi aastas. Nii pika aja peale on ka keeruline ette näha muutusi maailma gaasiturul. Praeguste andmete järgi saame vaid öelda, et olgu torudega kuidas on, gaasist tuleb vägisi puudu.

Gaasi võib nappida isegi siis, kui Gazprom likvideerib kõik oma torustikulekked, suunab kasutusse seni lihtsalt ilma soojaks kütvad naftatootmisega kaasneva gaasikogused ja Vene riigifirma Ühendatud Energiasüsteemid viivad tagasi kivisöeküttele need elektrijaamad, mis vahepealse gaasivaimustuse ajal viidi üle gaasiküttele.

2007. aasta 21. novembril teatas Venemaa majandusarengu ministeeriumi makromajandusprognoosi osakonna juhataja Andrei Klepatš, et Venemaa sisetarbimises on gaasi seisukohalt kriitili-

---

²¹ <http://www.gazprom.ru/articles/article20015.shtml>.

sed ja defitsiidiohtlikud aastad 2010–2015. Venemaa majandusarengu perspektiiv 2020. aastani näeb ette elektrienergia, tsemendi jmt energiamahuka toodangu järsku suurendamist, kuid seda ei jõua praegune gaasi tootmismahu kasv rahuldada. Pealegi tunnistas Klepatš, et riik pole suutnud veenda ega sundida Gazpromi koostama korralikku strateegilise arengu plaani.²²

2007. aasta 21. novembril kiitis Venemaa valitsus heaks keemia- ja naftakeemiatööstuse arengukava aastateks 2008–2015. Kava näeb ette süsivesiniktoorme töötlemise kasvu seniselt 30%lt kogutoodangust 70%le, mis tähendab, et toorme asemel hakatakse eksportima rohkem naftakeemiatooted jms. Venemaa enda eksperdid arvasid välja, et Gazprom on pikaajaliste ekspordilepingutega juba ette ära lubanud 147 miljardit kuupmeetrit aastas ning 2015. aastaks 179 miljardit kuupmeetrit aastas. Praeguste andmete põhjal ulatub puudujääk 10–15 miljardi kuupmeetri ni aastas. Keemiatööstuse arengukava täitmisel kasvaks defitsiit 30 miljardit kuupmeetrit aastas. Ekspertide meelest saab seda katta vaid seni avalikustamata varude arvel.²³

Lootused Kesk-Aasia gaasi vahendamisele ei pruugi väga vettpidavad olla. Praegu kehtivate lepingute järgi on Venemaa küll selle piirkonna gaasi ainuvahendaja Euroopasse, kuid Hiina on nõus ka selle piirkonna gaasi endale ostma. Alustatud on ka Hiinasse suunduva gaasitoru ehitust. Seega võib sealsete gaasitarnete suund kergesti muutuda.

KAS RAHA JÄTKUB?

Tekib küsimus, kas Venemaal jätkub raha uute torude ehitamiseks, toodangu suurendamiseks ja uute varade soetamiseks. Vastus on, et napilt. Gazpromi välisvõlg ulatus 2007. aasta juuni lõpus 50 miljardi dollarini. 2003. aastal alustatud eurovõlakirjade programmi laiendati 15 miljardilt 30 miljardi dollarini. See on põhiliselt kulunud uute varade soetamiseks, millest osad on põhitegevusega väga nõrgalt seotud (näiteks osalus Mosenergos ja Sibneftis).²⁴ Tõsi, võlakoorumus ei ole veel väga suur, kuid seatud sihid ja välispartneritele antud lubadused nõuavad samuti palju raha.

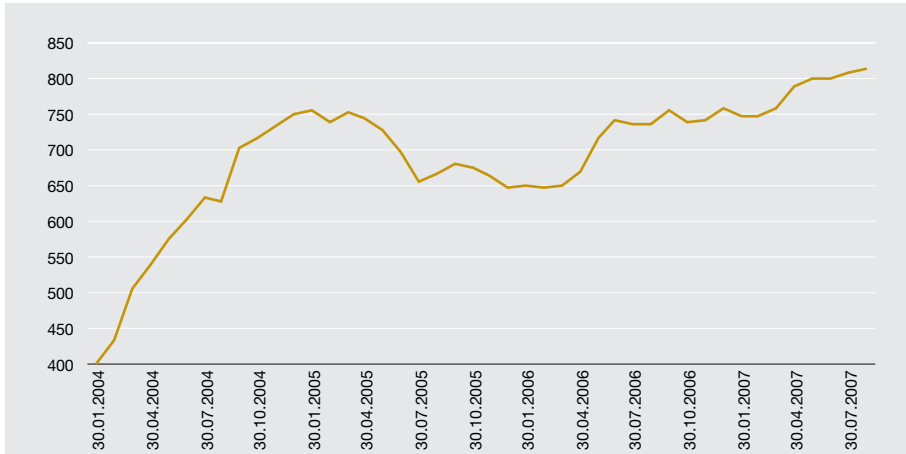
Kui palju raha gaasijuhtmete rajamiseks vaja läheb, on raske prognoosida. Kaug-ida ja Vaikse ookeani naftajuhtme ehitamise eelarve on algsega võrreldes tõusnud juba ligi kahekordseks (seal oli mängus ka pärast eelarve algset kinnitamist tehtud marsruudimuutus).²⁵ Aastal 2005 plaanitud 4–5 miljardist eurost Nord Streami jaoks enam ilmselt ei jätku. Ainuüksi terasehinnad on praegu-seks poolteist korda kasvanud (vt joonis 5). Lisaks nõuab Venemaa tööstus- ja energeetikaministerium investeeringute suurendamist geoloogilisse luuresse, mis tähendab ministeeriumi rahulolematust uute tootmispiirkondade ettevalmistamisega Gazpromis.

²² Interfax 21.11.2007, http://www.interfax.ru/r/B/exclusive1/44.html?menu=21&id_issue=11914803.

²³ Nezavissimaja Gazeta 22.11.2007, http://www.ng.ru/economics/2007-11-22/1_gov.html.

²⁴ Vedomosti 23.07.2007, <http://www.vedomosti.ru/newspaper/article.shtml?2007/07/23/129693>.

²⁵ Nezavissimaja Gazeta 22.08.2007.

Joonis 5. Kuumvaltsterase hinnaareng aastatel 2004–2007 (USA dollarit)

Allikas: Reuters / EcoWin

Uued leiukohad, olgu nad nii suured kui tahes, nihkuvad praegustega võrreldes aina põhjapoole ning ka mandrilavale, mis nõuab uusi tehnoloogiaid ja senisest rohkem raha investeringuteks. Štokmani leiukoha ümber Barentsi meres algas diskussioon juba 1980ndate lõpus, kusjuures ettevalmistused selle kasutuselevõtuks ikka veel käivad. (Osaliselt on venimine küll tingitud vahepeal Venemaad tabanud kiirete muutuste ajajärguga kaasnenud ebakindlusest.)

Raha jätkub seni, kuni gaasihinnad on kõrged – õigemini ei hakka kiiresti langema – ja laenuandjal jätkub usku laenuvõtjasse.

VÄHEM TRANSITRIIKE, ROHKEM OTSETARNEID

Juuli lõpus teatas Venemaa transpordiminister Igor Levitin Riias ajakirjanikele, et Venemaa eesmärk on vähendada tunduvalt oma kaupade transiiti läbi naaberriikide Loode-Venemaa suunal Soome lahe ja Koola poolsaare sadamate abil ning Lõuna-Venemaal oma uute Musta mere sadamate abil.²⁶ Sealjuures peab Venemaa eelkõige silmas nafta, naftasaaduste ja maagaasi transiiti. Loodesuunal peaksid Primorski, Võssotski, Ust-Luga, Kaliningradi ja Murmanski sadamad olema valmis kogu naftasaaduste ekspordi vahendamiseks aastatel 2008–2015.²⁷ Ühtlasi teatas Levitin, et Ventspils naftatoru ei hakka enam kunagi tööle. Musta mere basseinis lubavad Venemaa ametihed praegu Ukraina sadamate kaudu liikuva transiidi (15,4 mln tonni aastas) vial lähiajal üle

²⁶ Nezavissimaja Gazeta 25.07.2007, http://www.ng.ru/economics/2007-07-25/4_poryt.html.

²⁷ Kommersant 25.07.2007.

uude Tamani poolsaare sadamasse, mille koguvõimsuseks on kavandatud 35 miljonit tonni aastas.²⁸ Levitin ei varjanud, et kogu selle plaani taga on tugev poliitiline motiiv.

Vene ajakirjanduses on tsiteeritud Poliitiliste Tehnoloogiate Keskuse peadirektori asetäitja Aleks Makarkini hinnangut, kelle arvamust mööda võib toimuvat pidada varasema kontseptsiooni ümbervaatamiseks – kuna Balti ja Ukraina sadamaid läbivate transiidivoogude abil ei õnnestunud Venemaal nendes maades oma poliitilisi eesmärke saavutada, tuleb nüüd prioriteete muuta.²⁹

Põhimõttest „vähem transiidiriike, rohkem otsetarneid” lähtuvad ka naftajuhtmete uusprojektid. Kõige säravam näide neist on Balti torujuhtmesüsteem, mis lõppeb Primorski sadamas. Sellel oli ja on üks eesmärk – vältida toornafta ja naftasaaduste ekspordil transiidiriike ehk algselt Balti riike. Hiljem lisandusid Valgevene ja Ukraina. Ventspils sadamasse viiv toornafta torujuhe jäi kuivaks 2003. aastal – pärast seda, kui Vene ettevõtteid selle erastamisprotsessi juurde ei lastud. Teine ohver oli Leedu Mažeikiai Nafta 2006. aasta keskel.

Üks uus projekt – Balti torujuhtmesüsteem 2 (BTS-2) – on Venemaad Lääne-Euroopaga ühendav Družba naftajuhe enne Venemaa territooriumilt väljumist Primorski poole pöörata, vähemalt selle põhjapoolne, Valgevene-Leedu-Läti haru (vt joonis 6). Lääne- ja edelasuundi on riskantne kuivaks jätta, kuna seal on liiga suured ja mõned väga tähtsad tarbijad. Teada pole, kui kiiresti Primorski

Joonis 6. Družba naftajuhe Euroopasse suunduvate naftatarnete jaoks

²⁸ Nezavissimaja Gazeta 25.07.2007, http://www.ng.ru/economics/2007-07-25/4_party.html.

²⁹ Sealsamas.

sadamat ja naabersadamaid laiendada saab, et kogu see naftavoog sealtkaudu turule suunata. Teda pole ka see, kui kaua Soome laht sellele koormusele vastu peab.

BTS-2 valmides peaks Primorski naftasadama läbilaskevõime tõusma 2006. aasta lõpuks saavutatud 75 miljoniilt 120 miljoni tonnini aastas. See tähendaks ka naftavoogude kahekordistumist Soome lahel.

Balti riike läbis 2006. aastal eksporditud 84 miljoni tonnist naftasaadustest 23,8 miljoni, sh Eestit 21,2 miljoni tonni. Kavandatud on ka teiste kaupade (nt puistlastid, segakaubad, vedellastid) ekspordi üleviimist valdavalt Venemaa enda sadamatesse.

Venemaa analüütikute hinnangul on need plaanid (esialgu) suuresti hüpoteetilised, sest ei sadamad ise ega ka sadamate juurde viivad transpordistruktuurid ei ole lähiajal võimalised sellist veosekogust juurde võtma. Eesmärk on aga seatud. Plaani edukast elluviimisest kõneleb asjaolu, et 2002. aastal moodustas piiriiriikide osatähtsus Vene kaupade koguväljaveos 25% ning 2006. aastal 18%. 200–250 miljoni tonni transiiti aastas lubas transpordiminister Igor Levitin siiski ka Balti riikidele, Soomele ja Ukrainale jätta³⁰ (vt ka joonis 7).

Joonis 7. Naftaekspordi ümbersuunamise kava

³⁰ Nezavissimaja Gazeta 25.07.2007, http://www.ng.ru/economics/2007-07-25/4_porty.html.

KOKKUVÕTE

Sellel, mis suunas areneb lähima kümnendi jooksul Venemaa energiatarbimine ja energiakandjate (eriti gaasi) eksport, võib olla suur mõju kogu Euroopa energiavarustatusele. Praeguseks on avalikkuse ette jõudnud mitu ambitsioonikat plaani ekspordivõimsuse suurendamiseks, kuid nende tegeliku teostumisega seoses tekib rida küsimärke, mis seostuvad vajalike investeeringute finantseerimise ja Venemaa-sisese energiatarbimise oodatava kasvuga. Samuti tuleb arvestada, et Venemaa energiaressursi pärast konkureerivad eurooplastega ka Aasia suurtarbijad Hiina ja India. Võib siiski eeldada, et seni, kuni energiakandjate hinnatase üleilmsetel turgudel on müüjale soodne ja Euroopas jätkub ostujõulist nõudlust, leitakse võimalused ekspordi laiendamist takistavate probleemide lahendamiseks.

Samas ei saa hetkekski unustada, et Venemaa välismajanduspoliitikas on puhtmajanduslike kaalutluste kõrval kindlasti oma koht ka muud laadi huvidel — näiteks soovil tugevdada oma mõju ühes või teises maailma regioonis. Kui need majandusvälised huvid kaaluvad üles majandusliku arvestuse, võib tegelik areng osutada kaunis raskesti prognoositavaks.